

مطالعه نقش میزان دین داری ایرانیان در نشاط اجتماعی: فراتحلیل پژوهش‌ها*

(صفحات ۱۲۳ تا ۱۴۶)

طاها عشایری^۱ * سیف‌الله مدبر چهاربرج^۲ * طاهره جهان پرور^۳

* زهرا حسن‌زاده^۴ * سمیرا باقری دین‌آباد^۵

پدیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۰

دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۱۰

چکیده

نشاط به معنای شادی، خوشی، شادکامی و زندگی مسرورانه است. دین اسلام تأکید زیادی بر شاد بودن، بهزیستی و دوری از غم، نگرانی و افکار پوچ‌گرایانه داشته است. هدف اصلی پژوهش، مطالعه نقش میزان دین‌داری ایرانیان در نشاط اجتماعی است. روش پژوهش فعلی از نوع فراتحلیل کمی، به روش نمونه‌گیری تعدمی - غیراحتمالی در بازه زمانی ۱۳۹۱-۱۴۰۰ با استفاده از نرم‌افزار CMA۲ است. جامعه آماری پژوهش با جستجو در پایگاه‌های علمی (نورمگز، مگ ایران، ایران‌داک) برابر با ۳۸ مورد گردآوری و بعد از غربالگری از طریق ملاک ورود و خروج (دارا بودن شرایط لازم برای تحلیل)، ۲۴ سند علمی گزینش شدند. از آزمون‌های d کوهن و f فیشر برای برآورد اندازه اثر و جهت مطالعه متغیرهای میانجی اثرگذار بر ناهمگنی و پراکنش (واریانس) از آزمون Q بهره گرفته شده است. نتایج نشان می‌دهد که دین‌داری در تمامی مطالعات (۲۴ سند علمی) اثری معنی‌دار و مستقیم بر نشاط اجتماعی داشته و مقدار تأثیر آن برابر با ۰/۴۵ است. براین اساس، با افزایش میزان دین‌داری، سیاست‌گذاری فرهنگی در خلق سرمایه‌های مذهبی، اجتماع مذهبی، ترویج سبک زندگی دین‌محور می‌تواند نشاط اجتماعی را ارتقا داده و از طریق پیوند مؤلفه‌های دینی با سبک زندگی روزمره، رفتارهای پرخطر اجتماعی را کاست و کیفیت زندگی را بهبود داد.

کلیدواژه‌ها: دین‌داری، اجتماع مؤمنانه، نشاط اجتماعی، رفتارهای پرخطر، فراتحلیل.

۱. استادیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول):

t.ashayeri@uma.ac.ir

s_modabber@uma.ac.ir

۲. استادیار حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران:

۳. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشکده علوم اجتماعی ارتباطات و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران:

jparvar@yahoo.com

zh.student1388@yahoo.com

۴. کارشناس ارشد مطالعات فرهنگی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران:

samirabageri81@gmail.com

۵. دانشجوی کارشناسی جامعه‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران:

* مقاله حاضر از طرح پژوهشی با عنوان «مطالعه نقش میزان دین‌داری در نشاط اجتماعی: فراتحلیل پژوهش‌ها» با حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی (۱۴۰۲) استخراج شده است.

۱- بیان مسئله

در جامعه ایرانی از گذشته‌های دور باستان، نشاط و شادی، مورد توجه بوده است (بیکرم، ۱۳۸۴). دین سنگ بنای اجتماعی و منبعی برای ارزش‌های اجتماعی و به عنوان تجلی روح جمعی، عامل همبستگی و یکپارچگی جامعه محسوب می‌شود (رحیمی، ۱۳۹۱). در اصطلاح، دین‌داری به معنای اعتقاد به آفریننده‌ای برای جهان، انسان و دستورات عملی متناسب با این عقاید است (اسماعیلی و آشنا، ۱۳۹۲: ۵۴) که به معنای میزان علاقه و احترام پیروان یک دین به آن می‌باشد (سراج‌زاده، ۱۳۸۷: ۴۳). فرد دین‌دار کسی است که با آگاهی به شعائر یک مذهب، در نظر و عمل، پیروی آن دین را اتخاذ کرده، به نحوی که بر زندگی اجتماعی او تأثیر بگذارد. نشاط و شادی مهم‌ترین امر درونی-عاطفی و تعیین‌کننده‌ترین اصل در کیفیت زیست اجتماعی است که به تحریک، پویایی، شکوفایی و کارآفرینی اجتماعی منجر شده و باعث کاهش مسائل اجتماعی (رفتارهای پرخطر، کج‌رفتاری و بزهکاری) می‌شود (استفن و پاتریک، ۲۰۱۱). از دهه‌ها قبل، رابطه بین دین‌داری و سلامت ذهنی و معنوی (نشاط) مورد مجادله و بحث بین محققان بوده است (برگین، ۱۹۸۳؛ داو کینز، ۲۰۱۱؛ الیز، ۱۹۸۰؛ فروید، ۱۹۲۸ و جمیز، ۱۹۰۲). باورهای دینی و داشتن دین‌داری به ارتقای سلامت روانی و آرامش اجتماعی (دوری از غم و امیدواری به آینده) کمک می‌کند (روزمارین و همکاران، ۲۰۲۰). دورکیم (۱۸۹۷) تأکید دارد که کاتولیک و پروتستان با میزان متفاوتی از خودکشی مواجه هستند. یکی از دلایل آن، انسجام اجتماعی ناشی از پیوندهای دینی (مناسک جمعی) است. در جوامع خدا‌باور و دارای آیین‌های دینی، به دلیل کاهش افسردگی، انزوا و اضطراب، بسترهای آسیب‌های اجتماعی کاهش می‌یابد (استارک و همکاران، ۱۹۸۳). دین در تاریخ بشری به دلیل کارکردهای اجتماعی نقش خود را حفظ نموده (میچل، ۲۰۲۲) و در ایجاد احساس امید، صمیمیت، آرامش هیجانی و فرصت‌های شکوفایی مؤثر بوده است (هاشمیان‌فر و همکاران، ۱۳۹۲). دین یعنی تلاش‌ها و فعالیت‌های بشری که از اعتقاد به قوای مابعدالطبیعه سرچشمه گرفته و انسان وابستگی خود را به آن‌ها احساس می‌کند (شجاعی زند، ۱۳۸۴). یکی از حوزه‌های تأثیرگذار دین، میزان نشاط و شادکامی جامعه است. نشاط اجتماعی یک وضعیت روانی مثبت که توأم با خشنودی و رضایت‌مندی اجتماعی، روانی و جسمانی یا رضایت‌مندی از جریان زندگی تعریف کرد

(ربانی و همکاران، ۱۳۸۶). نشاط اجتماعی همان سطح برخورداری از مواهب عمومی همراه با اقناع ذهنی و اجماع عینی است (عنبری، ۱۳۹۱) به طوری که امری حیاتی در جهان امروزی و نشان‌دهنده کیفیت زندگی، سطح توسعه انسانی، میزان رضایت اجتماعی و در مقابل آن حداقلی از غم، ناشادی، استرس، اضطراب و نگرانی‌های ذهنی جامعه (دغدغه‌های اساسی) است. درباره ارتباط دین‌داری با نشاط اجتماعی و شادکامی، پژوهش‌های مختلفی اعم از مقالات پژوهشی (نمایه شده)، رساله‌های ارشد و دکتری (ثبت‌شده در ایران داک) انجام گرفته است، طبق جستجوی کلیدواژه دین‌داری و نشاط؛ در منابع علمی نورمگز، مگ ایران و ایران داک، ۳۸ سند پژوهشی مرتبط جمع‌آوری شد که بعد از غربالگری و ارزیابی بر مبنای ملاک‌های ورود (پیمایشی بودن، داشتن حجم نمونه، ضریب همبستگی پیرسون و اسپیرمن، روایی و کیفیت پژوهش) و خروج (عدم روایی، پژوهش غیر کمی، نداشتن ضرایب آماری و حجم نمونه مشخص)، ۲۴ سند علمی جهت ورود به نرم‌افزار cma^2 گزینش شدند. حجم گسترده‌تری پژوهش و نتایج پراکنده و غیرمنسجم در مطالعات فوق، ایجاب می‌کرد که پژوهشی مستقل باهدف ارزیابی میزان و نحوه اثرگذاری دین‌داری بر نشاط اجتماعی انجام گیرد؛ به این ترتیب، هدف اصلی پژوهش عبارت است از:

- مطالعه نقش میزان دین‌داری ایرانیان در نشاط اجتماعی با تأکید بر فراتحلیل پژوهش‌ها

۲- ادبیات پژوهش

در این بخش به ادبیات تجربی (مطالعات تجربی داخلی جهت فراتحلیل) و ادبیات نظری (تعریف نظری مفاهیم اصلی) پرداخته شده است.

۲-۱. ادبیات تجربی

دین‌داری و نشاط اجتماعی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی- فرهنگی است که در بین محققان داخلی به فراوانی موردبحث و بررسی قرار گرفته است. با توجه به این که هدف فراتحلیل مطالعات داخلی (ایرانی) است، در این زمینه اولین و آخرین پژوهش طبق غربال و انتخاب سند، مربوط به پایان‌نامه کارشناسی ارشد محتشم (۱۳۹۱) و آژیر (۱۴۰۰) و مقالات علمی- پژوهشی ایرانی بابایلو، طالب‌زاده شوشتری و مزگی نژاد (۱۴۰۰) بوده است. در ادامه خلاصه نتایج پژوهش جهت تحلیل ارائه شده است.

جدول ۱- پیشینه تجربی پژوهش

نویسنده	محل مطالعه	نوع سند پژوهش	جامعه آماری	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	هویت قومی	جامعه مورد مطالعه
آذیر (۱۴۰۰)	البرز (کرج)	پایان‌نامه کارشناسی ارشد	معلمان	۳۸۰	طبقه‌ای	فارس	مدرسه
ایرانی بابایلو (۱۴۰۰)	آذربایجان غربی (تبریز)	مقاله پژوهشی	معلولان	۳۰	هدفمند	آذری	شهری
طالب‌زاده شوشتری و مزگی نژاد (۱۴۰۰)	خراسان جنوبی (بیرجند)	مقاله ترویجی	شهروندان	۴۰۰	خوشه‌ای	فارس	شهری
دانا (۱۳۹۹)	کردستان (مهاباد)	پایان‌نامه کارشناسی آرش	معلمان	۱۵۰	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	کرد	مدرسه
فتحی (۱۳۹۹)	تهران (پرند)	مقاله کنفرانسی	دانشجویان	۳۷۰	هدفمند	فارس	دانشگاه
کهن‌سال قدیم‌وند (۱۳۹۹)	آذربایجان غربی (تبریز)	پایان‌نامه کارشناسی ارشد	شهروندان	۳۸۴	خوشه‌ای	آذری	شهری
ناصری (۱۳۹۹)	همدان (تویسرکان)	پایان‌نامه کارشناسی ارشد	معلمان	۳۸۴	تصادفی ساده	فارس	مدرسه
محمدی و سیف‌زاده (۱۳۹۸)	اصفهان	مقاله پژوهشی	جوانان	۶۰۰	تصادفی	فارس	شهری
سیاه‌پوش و همکاران (۱۳۹۷)	لرستان (پلدختر)	مقاله پژوهشی	مددجویان نوجوان	۲۱۹	تصادفی	لر	شهری

سمعی اصفهانی و پور دانش (۱۳۹۷)	تهران	مقاله پژوهشی	معلمان	۳۷۰	تصادفی	فارس	شهری
قربانی (۱۳۹۷)	گلستان	مقاله پژوهشی	دانشجویان	۳۶۰	تصادفی	فارس	دانشگاه
دانش (۱۳۹۶)	البرز (کرج)	پایان نامه کارشناسی ارشد	معلمان	۳۵۰	تصادفی ساده	فارس	مدرسه
مولایی و هاشمی فر (۱۳۹۶)	ایلام (آبدانان)	مقاله کنفرانسی	دانشجویان	۷۱۹	تصادفی طبقه‌ای	کرد	دانشگاه
ورامینی و همکاران (۱۳۹۶)	تهران (رودهن)	مقاله کنفرانسی	دانشجویان	۳۷۷	تصادفی	فارس	دانشگاه
بخارایی و همکاران (۱۳۹۵)	بوشهر	مقاله پژوهشی	شهروندان	۴۰۰	تصادفی	عرب	شهری
حاجی زاده میمندی و ترکان (۱۳۹۴)	یزد	مقاله پژوهشی	دانشجویان	۲۷۷	طبقه‌ای	فارس	دانشگاه
ذهبی (۱۳۹۴)	خراسان رضوی	مقاله پژوهشی	گردشگران مذهبی ایرانی	۴۰۰	تصادفی	فارس	گردشگری
رضادوست و همکاران (۱۳۹۳)	خوزستان	مقاله پژوهشی	شهروندان	۹۸۷	چند مرحله‌ای	عرب	استان
عنبری و	مرکزی	مقاله	زنان	۷۰۰	تصادفی	فارس	شهری و

روستایی		ساده			پژوهشی	(دلجان)	حقی (۱۳۹۳)
دانشگاه	فارس	سه‌میه‌ای	۱۷۰	دانشجویان	مقاله پژوهشی	تهران	هزارجریبی و مرادی (۱۳۹۳)
شهری	آذری	خوشه‌ای	۳۸۱	جوانان	پایان‌نامه کارشناسی ارشد	اردبیل	نباتی مقدم (۱۳۹۲)
شهری	عرب	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	۳۸۴	شهروندان	مقاله پژوهشی	خوزستان (اهواز)	اصغریا و امیری (۱۳۹۲)
مدرسه	فارس	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	۳۶۶	دانش‌آموزان	پایان‌نامه کارشناسی ارشد	اصفهان (شاهین‌شهر)	الماسی جزی (۱۳۹۲)
شهری	عرب	تصادفی ساده	۳۸۳	شهروندان	پایان‌نامه کارشناسی ارشد	بوشهر	محتشم (۱۳۹۱)

۲-۲. ادبیات نظری

دین‌داری: دین یک نظام عملی مبتنی بر اعتقادات است که در ابعاد فردی و اجتماعی از جانب پروردگار برای هدایت انسان‌ها فرستاده شده و شامل عقاید، باورها، نگرش‌ها و رفتارهاست (بحری‌پور و نیازی، ۱۳۹۳: ۷۸). دین‌داری شناخت و باور به پروردگار یکتا، انبیا (خدایاری‌فرد، ۱۳۸۵: ۱۶)، آخرت و جهان هستی در جهت قرب به خدا و التزام و عمل به وظایف دینی تعریف شده است (کلاتری و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۵). دین‌داری به معنای اهتمام دینی است، به نحوی که نگرش، گرایش و کنش‌های فرد را متأثر سازد (شجاعی‌زند، ۱۳۸۴: ۳۶).

شادی: شاد در زبان فارسی به معنای خشنود، خوشحال، خوش، بی‌غم، خوش و خرم (عمید، ۱۳۶۹: ۸۲۸) و در زبان انگلیسی (Happ) به معنای خوشبخت، خوش‌شانس، خوش‌یمن، خوشایند، رضایت، خشنودی و خوش و باصفا تعریف شده است (آرجیل

و لو، ۲۰۰۱: ۴۰۷؛ داینر، ۱۹۸۴). شادی حالتی است که شخص درباره مطلوبیت کیفیت زندگی خود قضاوت می کند (نصوحی، ۱۳۸۲).

۲-۱. دین داری و شادی از نگاه اسلام

در قرآن کریم شادی توأم باهدف الهی و انسانی مورد توجه بوده و ۲۵ بار واژه شادی (نشاط و شادکامی) آمده است که فرح و سرور، نشانگر توجه اسلام به مسئله نشاط اجتماعی است (مازوحی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۰). اسلام دین را مایه شادی و پاداش بهشت تلقی کرده و برای افرادی که بسترهای شادی سایرین را فراهم آورند، امتیاز ویژه ای قائل است (زینی ملک آباد و نیل ساز، ۱۳۹۰). در اسلام شادی لازمه زندگی و محرک انسان در دستیابی به هدف های دینی و عاملی برای ارتقای مادی و معنوی است (خبازی، ۱۳۹۰) که در آن ارکان شادی دارای چند بعد مهم، از جمله نگاه متافیزیکی (نصرت الهی، یقین به وجود حمایت گر، باور به معجزه الهی)، نگاه الهی (خدا باوری)، آخرت گرایی، اعتقاد به قضا و قدر و امید به وعده های الهی)، بینش مادی (باورمندی رفاه و ارزش گذاری به طبیعت)، زیست مادی (محیط زندگی، پوشش و ورزش و تفریح)، زیست معنوی (معنویت گرایی، معنمندی و زیستن در زمان حال)، کنش مناسکی (انجام مناسک دینی، شرکت در مراسم شادی، دیدار و زیارت نیکان)، کنش عاطفی (خوش رویی، مهرورزی، شاد کردن دیگران) و کنش اجتماعی (عدالت خواهی و بخشش) است (بهرامیان و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۹-۲۳). در مکتب اسلام از نشانه های شادی انسان، توجه به چهار خصلت: ساعتی برای تأمین معاش زندگی، ساعتی جهت معاشرت با برادران قابل اعتماد، ساعتی به تفریح و فراغت در زندگی است (زینی ملک آباد و نیل ساز، ۱۳۹۰). دین اسلام بهره گیری از شادی، لذت از زندگی و رضایتمندی از آن را طی آموزه های سهل و ساده به بشر آموزش داده و تبسم به چهره را نوعی پاداش و عملی ثواب می داند و از طرفی دیگر، آن ها را از شادی کاذب و زودگذر منع نموده است (خدایی، ۱۳۹۰: ۱۵). مؤلفه ها و محورهای شادی در دین اسلام شامل اطاعت از خداوند، یاد خدا بودن، نگاه مثبت به جهان، برداشتی زیبا از مرگ و آخرت، توبه از گناهان، امید به فضل و رحمت خداوند، وقت شناسی، خدمت بی منت، تلاوت و مطالعه قرآن، توکل به خدای مهربان، امید به وعده های الهی، احیای ارزش های دینی، عدم دل بستگی به دنیا و مادیات، اجتناب از کبر و غرور و فخر فروشی (مازوحی و همکاران، ۱۳۹۱)، کسب

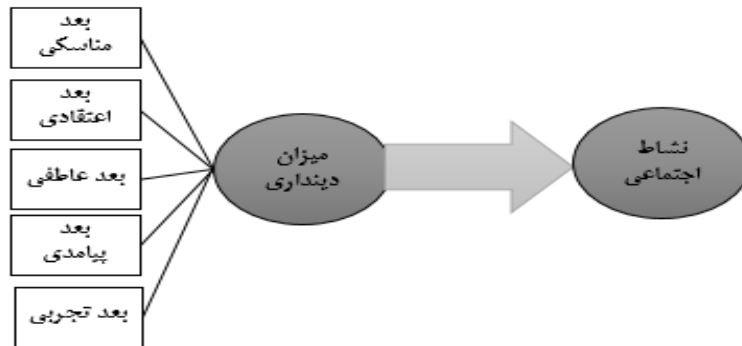
ثروت حلال، روابط اجتماعی مناسب، همسر صالح و خوش‌خو، توجه به هم‌نوعان، نیکو سخن گفتن، رعایت حقوق اجتماعی همسایه، ایمان و عمل صالح، نیکی به والدین و اخلاق نیک (خاکپور و همکاران، ۱۳۹۷) آمده است. همچنین، شادی در دین اسلام دو رکن مهم خیر و سرور دارد، به‌طوری‌که رضامندی از تقدیر، شکر، صبر در مشکلات، کراهت از نایدها و رغبت به بایدها از اجزای مهم نشاط محسوب می‌شوند (پسندیده، ۱۳۹۵). قرآن مجید شادی موردپسند را رحمت الهی و فضل خداوندی (یونس / ۵۸)، شادی مذموم را غرور و خودبرتربینی (قصص / ۷۶)، طغیان و رذایل اخلاقی و شادی به ظواهر مادی دنیا (رعد / ۲۶) دانسته است (میرمهدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳۳).

۲-۲-۲. دین‌داری و شادی از نگاه امیل دورکیم

دین در جامعه‌شناسی به‌وسیله سه متفکر مارکس، دورکیم و وبر مطرح شد (گیدنز، ۱۳۸۸: ۸۱۹). امیل دورکیم ارتباط دین را در زندگی بشری، از جمله شادی و کاهش آسیب‌های اجتماعی، موردبحث و بررسی قرارداد. کارکردهای مثبت دین‌داری شامل پیوستن فرد به اجتماع و حضور در شبکه اجتماعی و خلق سرمایه اجتماعی از طریق مناسک دینی است. مشارکت در امر اجتماعی، گذر از فردیت و مستحیل شدن در جمع، پیوند عاطفی- اخلاقی با دیگران از زمره آثار مثبت رفتارهای مذهبی است. همه کیش‌های عبادی معنای اخلاقی عمیقی دارند. از نظر دورکیم تشریفات دینی هر قدر هم کم‌اهمیت باشند، اجتماع را به حرکت درآورده و روح همبستگی و تعلق به جامعه را در آنان می‌دمند. باورهای مذهبی با تبیین همه‌جانبه‌ای که از حیات و مجموعه هستی برای دین‌داران فراهم می‌کنند و آرامش اجتماعی را برای معتقدان خود به همراه دارد، بسیاری از احساسات منفی را از بین برده و روحیه نشاط و شادی را افزایش می‌دهند. آموزه‌های دینی با تأکید بر خواست و مشیت پروردگار، گذرا و فانی بودن زندگی، منع یاس و نومیدی و نسبت دادن آن به شیطان، امیدواری به رحمت و لطف خداوند و ده‌ها آموزه علمی دیگر، تحمل مشکلات را برای فرد مؤمن آسان می‌کند (هزارجریبی و مرادی، ۱۳۹۳). دورکیم نوع دیگری از مناسک عبادی را بررسی می‌کند که مناسک نمایشی یا یادبودوارانه نام دارد. نقش حقیقی چنین مناسکی نیز کمک کردن به مقاصد اخلاقی است. این‌گونه مراسم نیز نقشی کاملاً اجتماعی داشته و هدف آن برانگیختن برخی احساسات و زنده نگه داشتن روح تعلق فرد به کلان است (دورکیم، ۱۴۰۰: ۴۵۱). افرادی

که در کلیسا عضو هستند و برای برگزاری آداب دینی در ایام خاصی آنجا جمع می‌شوند، از سلامت روانی-ذهنی بالایی برخوردار هستند (باسبی و دولاهیت، ۲۰۲۰). مراسم مربوط به روزهای پایانی مقدس در کلیسا، از سال ۱۹۸۶ الی ۱۹۹۵ (جاد، ۱۹۹۸) به مقدار زیادی به ارتقای سلامت روانی و افزایش شادی آن‌ها منجر شده است. براساس تحقیق فوق، به‌طور کلی ۷۰ درصد بر این باور هستند که آیین‌های مربوط به ایام مقدس به افزایش سلامتی روانی آن‌ها انجامیده، ۴ درصد اثر آن را منفی دانسته و ۲۴ درصد نیز آن را بی‌تأثیر دانسته و نظری نسبت نقش دین در آرامش نداشته‌اند و درنهایت ۱ درصد آن‌ها بی‌پاسخ بودند (اورتون، ۲۰۰۵). هم‌حضور در کلیسا و هم‌رابطه با خداوند، از طریق تأثیر باورها، نفوذ خود را ظاهر می‌سازند و این اعتقادات می‌توانند به وقایع معنا دهند (آرجیل، ۱۳۸۶). مناسک برای دورکیم مثل اخلاق امری ضروری است. وجود مناسک کفاره پرداز نوعی از مناسک عزادارانه است معرفی و تحلیل می‌کند. مقصود از این نوع مناسک، مراسمی است که به هنگام مرگ یکی از اعضای کلان انجام می‌گیرد. در همه‌جا مرسوم است که به هنگام از دست رفتن یکی از افراد خانواده، اعضای باقی‌مانده ماتم گرفته و مراسم خاص برگزار می‌کنند و از طریق اعمال گوناگون غم و اندوه خود را از این حادثه نشان می‌دهند (خرمشاهی، ۱۳۸۸). از نظر دورکیم انواع مناسک عزاداری بازتاب خواست جامعه برای تقویت همبستگی میان افراد خود است.

۲-۳. الگوی نظری پژوهش

شکل ۱- الگوی نظری پژوهش

۲-۴. فرضیه‌های پژوهش

به نظر می‌رسد که بین میزان دین‌داری و نشاط اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

۳- روش پژوهش

روش انجام تحقیق از نوع فراتحلیل کمی (CMA^۲) است که محقق با استفاده از مرور ادبیات و تحقیقات صورت گرفته در بازه زمانی ۱۳۹۱ الی ۱۴۰۰، با دین‌داری و نشاط اجتماعی، از جامعه آماری ۳۸ سند تحقیقی بعد از غربال، حجم نمونه ۲۴ تحقیق را شناسایی و بعد از کنترل از حیث روشی، اعتبار، روایی و یافته‌های علمی، آن‌ها را برحسب روش، حجم نمونه، ضرایب همبستگی و سطح معنی‌داری، جامعه آماری، سال و غیره دسته‌بندی و سازمان‌دهی کرده است. مقالات فراتحلیل از پایگاه‌های اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، ایران داک، بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه مجلات تخصصی نورمگز و مگیران، اخذ شده است. ملاک ورود در این تحقیق وجود ضرایب همبستگی، حجم نمونه، سطح معنی‌داری تحقیقات و ملاک خروج (کیفی بودن و اسنادی بودن مقاله، فقدان اطلاعات آماری الزامی مانند ضریب همبستگی، سال تحقیق، حجم نمونه و همچنین تردید در روایی و پایایی) بوده است که بعد از تهیه ملاک‌های ورود، آن‌ها وارد نرم‌افزار شده و اندازه اثر نهایی هر پژوهش و اثر نهایی کل به وسیله فرمول فیشر و کوهن برآورد شده است. برای تشخیص همگنی یا ناهمگنی تحقیقات فوق، از نمودار کیفی، آزمون Q استفاده شده و بعد از اثبات فرض ناهمگونی بین مطالعات از متغیر تعدیلگر (زمینه‌ای) برای سنجش میزان اثر آن نشاط اجتماعی استفاده شده است.

۴. تحلیل تجربی

نتایج پژوهش در دو بخش توصیفی و تحلیلی ارائه شده است.

الف) توصیفی

قلمرو زمانی پژوهش

جدول ۲- قلمرو و پوشش زمانی

سال	فراوانی	درصد
۱۴۰۰	۳	۱۲/۵
۱۳۹۹	۴	۱۶/۶
۱۳۹۸	۱	۴/۱

۱۲/۵	۳	۱۳۹۷
۱۲/۵	۳	۱۳۹۶
۴/۱	۱	۱۳۹۵
۸/۳	۲	۱۳۹۴
۱۲/۵	۳	۱۳۹۳
۱۲/۵	۳	۱۳۹۲
۴/۱	۱	۱۳۹۱
۱۰۰	۲۴	جمع کل

در سال ۱۳۹۹ تعداد بیشترین تحقیقات (۱۶/۶ درصد) در زمینه دین‌داری و نشاط اجتماعی صورت گرفته است.

شیوه نمونه‌گیری مطالعات

جدول ۳- شیوه نمونه‌گیری مطالعات

درصد	فراوانی	شیوه نمونه‌گیری
۵۰	۱۲	تصادفی
۲۵	۶	خوشه‌ای
۸/۳	۲	طبقه‌ای
۴/۱	۱	سهمیه‌ای
۸/۳	۲	هدفمند
۸/۳	۲	تصادفی طبقه‌ای
۱۰۰	۲۴	جمع کل

۵۰ درصد از پژوهش‌ها به روش تصادفی صورت گرفته است.

جامعه آماری پژوهش

جدول ۴- جامعه آماری پژوهش

درصد	فراوانی	گروه
۲۵	۶	شهروندان
۲۵	۶	دانشجویان
۴/۱	۱	دانش‌آموزان
۴/۱	۱	زنان
۲۰/۸	۵	معلمان

مطالعه نقش میزان دین‌داری ایرانیان در نشاط اجتماعی.....

گردشگران	۱	۴ / ۱
مددجویان	۱	۴ / ۱
معلولان	۱	۴ / ۱
جوانان	۲	۸ / ۳
جمع کل	۲۴	۱۰۰

۴۰/۸ درصد از پژوهش‌ها جامعه آماری خود را از شهروندان انتخاب کرده‌اند.

هویت قومی شهروندان

جدول ۵- هویت قومی شهروندان

گروه	فراوانی	درصد
آذری	۳	۱۲/۵
فارس	۱۴	۵۸/۳
عرب	۴	۱۶/۶
کرد	۲	۸/۳
لر	۱	۴ / ۱
جمع کل	۲۴	۱۰۰

نتایج نشان می‌دهد که ۵۸/۳ درصد از گروه قومی مورد تحقیق به فارس تعلق دارد.

سطح توسعه استان تحت مطالعه

جدول ۶- سطح توسعه استان

گروه	فراوانی	درصد
توسعه یافته	۲	۸/۳
در حال توسعه	۹	۳۷/۵
توسعه نیافته	۱۳	۵۴/۱
جمع کل	۲۴	۱۰۰

۵۴/۱ درصد از پژوهش‌ها در استان‌های توسعه نیافته، ۳۷/۵ درصد در مناطق

در حال توسعه و ۸/۳ درصد در مناطق توسعه یافته انجام شده است.

نوع سند پژوهشی

جدول ۷- نوع سند پژوهشی

گروه	فراوانی	درصد
پایان‌نامه کارشناسی ارشد	۸	۳۳/۳

۵۰	۱۲	مقاله پژوهشی
۴/۱	۱	مقاله ترویجی
۱۲/۶	۳	مقاله کنفرانسی
۱۰۰	۲۴	جمع کل

۳۳ درصد از پژوهش‌ها مربوط به رساله‌های دانشگاهی (کارشناسی ارشد) و ۵۰ درصد مربوط به مقاله‌های پژوهشی هستند.

ب) استنباطی

در این قسمت، به اندازه اثر تک‌تک مطالعات، اثر نهایی پژوهش، همگنی/ناهمگنی تحقیق و متغیرهای تعدیلگر اشاره شده است.
اندازه اثر

جدول ۸- اندازه اثر پژوهش

گزارش آماری					نویسندگان و سال
sig	Z	upper	lower	Effect size	
۰/۰۰۰	۹/۳۱۲	۰/۴۱۱	۰/۱۳۱	۰/۳۴۱	آزیر (۱۴۰۰)
۰/۰۰۰	۱۰/۴۱۲	۰/۲۰۲	۰/۱۰۰	۰/۲۰۰	ایرانی بابایلو (۱۴۰۰)
۰/۰۰۰	۱۸/۳۳۲	۰/۴۹۸	۰/۲۳۰	۰/۱۶۷	طالب‌زاده شوشتری و مزگی نژاد (۱۴۰۰)
۰/۰۰۰	۸/۴۰۰	۰/۳۴۰	۰/۱۱۲۶	۰/۱۱۵	فتحی (۱۳۹۹)
۰/۰۰۰	۹/۶۷۰	۰/۶۰۹	۰/۴۲۱	۰/۳۸۰	کهنسال قدیم وند (۱۳۹۹)
۰/۰۰۰	۴/۳۲۱	۰/۱۴۵	۰/۱۳۱	۰/۱۴۴	دانا (۱۳۹۹)
۰/۰۰۰	۵/۷۶۳	۰/۲۷۰	۰/۱۸۵	۰/۱۱۱	ناصری (۱۳۹۹)
۰/۰۰۰	۷/۰۳۶	۰/۴۹۰	۰/۲۷۴	۰/۳۴۱	سیاه‌پوش و همکاران (۱۳۹۷)
۰/۰۰۰	۱۸/۱۲۵	۰/۶۷۳	۰/۱۰۷	۰/۳۸۶	محمدی و سیف زاده (۱۳۹۸)
۰/۰۰۰	۴/۱۳۶	۰/۳۴۲	۰/۱۲۱	۰/۱۰۰	سمیعی اصفهانی و پوردانش (۱۳۹۷)
۰/۰۰۰	۳/۹۲۱	۰/۲۷۰	۰/۱۶۸	۰/۲۴۱	قربانی (۱۳۹۷)
۰/۰۰۰	۶/۴۰۵	۰/۴۸۲	۰/۱۹۲	۰/۳۳۸	دانش (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۵/۱۴۶	۰/۸۲۲	۰/۳۵۵	۰/۱۱۷	مولایی و هاشمی فر (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۱۷/۰۱۲	۰/۳۲۶	۰/۱۲۰	۰/۳۹۸	ورامینی و همکاران (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۸/۳۳۰	۰/۴۷۹	۰/۲۰۴	۰/۳۰۷	بخارایی و همکاران (۱۳۹۵)

۰/۰۰۰	۶/۳۰۱	۰/۳۰۵	۰/۲۲۶	۰/۴۱۲	حاجی‌زاده میمندی و ترکان (۱۳۹۴)
۰/۰۰۰	۳/۱۵۳	۰/۱۹۶	۰/۱۱۲	۰/۳۸۶	ذهبی (۱۳۹۴)
۰/۰۰۰	۱۱/۴۸۹	۰/۱۲۴	۰/۰۹۲	۰/۲۳۵	رضادوست و همکاران (۱۳۹۳)
۰/۰۰۰	۴/۱۸۲	۰/۲۷۴	۰/۱۶۶	۰/۲۰۰	عنبری و حقی (۱۳۹۳)
۰/۰۰۰	۵/۴۱۶	۰/۴۵۰	۰/۲۵۶	۰/۱۹۱	هزارجریبی و مرادی (۱۳۹۳)
۰/۰۰۰	۷/۸۰۵	۰/۲۹۲	۰/۱۶۳	۰/۱۱۸	رضادوست و همکاران (۱۳۹۳)
۰/۰۰۰	۱۳/۷۰۸	۰/۲۱۵	۰/۱۸۰	۰/۱۷۶	نیاتی مقدم (۱۳۹۲)
۰/۰۰۰	۱۰/۳۸	۰/۲۴۳	۰/۱۳۵	۰/۱۴۸	اصغریا و امیری (۱۳۹۲)
۰/۰۰۰	۶/۵۶۸	۰/۳۷۹	۰/۱۷۰	۰/۱۳۱	الماسی جزئی (۱۳۹۲)
۰/۰۰۰	۵/۴۷۱	۰/۳۶۱	۰/۲۱۶	۰/۱۲۳	محتشم (۱۳۹۱)

نتایج فوق نشان می‌دهد که میزان دین‌داری در تمامی پژوهش‌ها بر نشاط اجتماعی، تأثیر معنی‌داری و مستقیمی داشته است.

تأثیر مؤلفه‌های دین‌داری بر نشاط اجتماعی

جدول ۹- اثر کل مؤلفه‌های دین‌داری بر نشاط اجتماعی

گزارش آماری			مؤلفه دین‌داری
sig	Z	Effect size	
۰/۰۰۰	۴/۱۱۸	۰/۳۰۰	بُعد اعتقادی
۰/۰۰۰	۶/۰۳۲	۰/۲۳۱	بُعد مناسکی
۰/۰۰۰	۸/۲۹۴	۰/۲۵۴	بُعد عاطفی
۰/۰۰۰	۱۰/۳۰۱	۰/۲۲۱	بُعد پیامدی
۰/۰۰۰	۷/۱۰۶	۰/۳۳۱	بُعد تجربی
۰/۰۰۰	۱۱/۱۳۰	۰/۴۵۰	اثر کلی دین‌داری

نتایج تأثیر مؤلفه‌های دین‌داری در پنج بُعد فوق نشان می‌دهد که مؤلفه بُعد تجربی با مقدار ۳۳ صدم، بُعد اعتقادی با مقدار ۳۰ صدم بیشترین و بُعد عاطفی با مقدار ۲۵ صدم و بُعد مناسکی با مقدار ۲۳ صدم و بُعد پیامدی با مقدار ۲۲ صدم تأثیر متوسطی در مقایسه با سایر مؤلفه‌های دین‌داری بر نشاط اجتماعی شهروندان داشته و اثر کلی آن برابر با ۴۵ صدم و این اثر طبق مدل کوهن در سطح بالای (۴ دهم) قرار گرفته است.

آزمون Q: این آزمون جهت بررسی همگنی و ناهمگنی مطالعات فراتحلیل به کار

می‌رود. در صورت معنی‌داری آزمون، پژوهش‌ها دارای ضریب و واریانس بوده و نیاز است متغیرهای میانجی و تعدیل‌کننده بین مستقل (میزان دین‌داری) و وابسته (نشاط اجتماعی) بررسی قرار گیرد.

جدول ۱۰- آزمون Q

وضعیت همگنی مطالعات			
Q-value	df	p-value	i-squared
۸۷۰/۲۰۸	۲۳	۰/۰۰۰	۹۷/۰۳۲

نتایج نشان می‌دهد که به دلیل معنی‌داری آزمون، مطالعات بررسی‌شده دارای واریانس بوده و به دلیل نقاط جغرافیایی مختلف، زمان انجام پژوهش، گروه و جامعه مورد مطالعه، دچار پراکندگی و ناهمگنی هستند. براین اساس، جهت کاهش میزان ناهمگنی از متغیرهای تعدیلگر در ادامه استفاده و مقدار اثر آن‌ها برآورد شده است. میزان تأثیر وضع تأهل در نشاط اجتماعی

جدول ۱۱- میزان تأثیر وضع تأهل در نشاط اجتماعی

تصادفی			وضع تأهل
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۱۰/۴۸۱	۰/۴۱۶	متاهل
۰/۰۰۰	۹/۵۰۷	۰/۳۸۲	مجرد
۰/۰۰۰	۶/۷۱۵	۰/۳۳۰	اثر کل

نتایج نشان می‌دهد که بین وضع تأهل و نشاط اجتماعی رابطه معنی‌داری بوده و مقدار اثر نهایی آن برابر با ۳۳ صدم است؛ در این میان، میزان نشاط اجتماعی در میان متأهلان (۴۱ درصد) بیشتر از مجردان (۳۸ درصد) بوده است.

میزان تأثیر جنسیت در نشاط اجتماعی

جدول ۱۲- میزان تأثیر جنسیت در نشاط اجتماعی

تصادفی			جنسیت
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۱۱/۶۷۳	۰/۴۰۱	زن
۰/۰۰۰	۹/۹۸۲	۰/۳۸	مرد
۰/۰۰۰	۱۰/۳۶۴	۰/۳۰۶	اثر کل

نتایج نشان می‌دهد که بین جنسیت در نشاط اجتماعی رابطه معنی‌داری بوده و مقدار اثر کلی آن برابر با ۳۰ صدم بوده است و در این میان، نشاط اجتماعی در میان زنان (۴۰ درصد) بیشتر از مردان (۳۸ درصد) بوده است.

میزان تأثیر گروه مورد بررسی در نشاط اجتماعی
جدول ۱۳- میزان تأثیر گروه مورد بررسی در نشاط اجتماعی

تصادفی			گروه مورد بررسی
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۴/۷۷۱	۰/۳۴۹	شهروندان عمومی
۰/۰۰۰	۳/۰۲۶	۰/۳۱۵	دانشگاهیان
۰/۰۰۰	۴/۸۰۱	۰/۲۱۸	آموزش و پرورش
۰/۰۰۰	۴/۵۶۴	۰/۳۲۵	گردشگران
۰/۰۰۰	۵/۱۱۷	۰/۱۹۰	کارکنان بیمارستان
۰/۰۰۰	۵/۱۳۲	۰/۲۰۴	اثر کل

نتایج نشان می‌دهد که بین گروه مورد بررسی و نشاط اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد و مقدار آن ۰/۲۰ درصد است؛ در این میان، شهروندان عمومی با مقدار ۰/۳۴، دانشگاهیان با مقدار ۳۱ و گردشگران با مقدار ۳۲ بیشترین و اعضای آموزش و پرورش با مقدار ۰/۲۱ اثری متوسط و کارکنان بیمارستان با مقدار ۱۹ درصد کمترین تأثیر را به‌عنوان متغیر میانجی بر نشاط اجتماعی داشته‌اند.

میزان تأثیر سطح توسعه در نشاط اجتماعی
جدول ۱۴- میزان تأثیر سطح توسعه در نشاط اجتماعی

تصادفی			استان
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۱۰/۴۹۰	۰/۱۲۷	توسعه یافته
۰/۰۰۰	۳/۷۶۱	۰/۲۸۰	در حال توسعه
۰/۰۰۰	۴/۹۳۵	۰/۳۷۲	توسعه نیافته
۰/۰۰۰	۵/۸۷۳	۰/۳۶۱	اثر کل

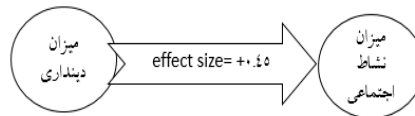
نتایج نشان می‌دهد که تأثیر دین‌داری بر نشاط اجتماعی از طریق سطح توسعه استان‌های مورد بررسی معنی‌دار بوده و مقدار آن برابر با ۳۶ درصد است. بر این اساس،

دین داری در استان‌های کم توسعه با مقدار ۳۷ درصد و در حال توسعه با مقدار ۲۸ درصد بیشترین تأثیر و در استان‌های توسعه یافته با مقدار ۱۲ درصد، کمترین تأثیر را در نشاط اجتماعی به عنوان متغیر میانجی داشته است.

۵- نتیجه گیری

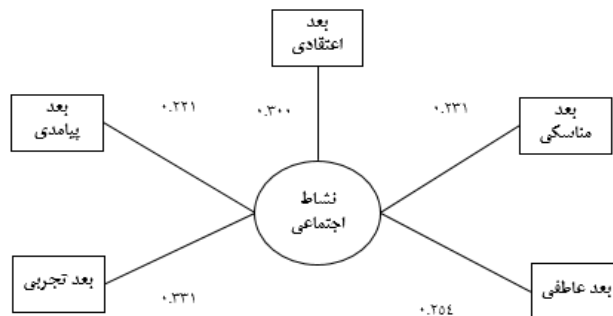
نشاط و شادکامی اجتماعی، از مناسب‌ترین روش و سازوکار برای کاهش مسائل اجتماعی، از جمله بزهکاری، آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی است (عشایری و جهان‌پرور، ۱۴۰۲: ۵۴). دین داری به عنوان مؤلفه‌ای فرهنگی، نقش مهم و حیاتی در حفظ نشاط اجتماعی جامعه ایرانی داشته و می‌توان با سیاست‌گذاری فرهنگی، تشکیل اجتماع مذهبی محله‌محور، متناسب با سبک زندگی دینی و تولید سرمایه اجتماعی دین‌محور در میان نسل جدید (کاهش شکاف‌های نسلی - دینی) نشاط اجتماعی را در سطح ملی ارتقا داد. تحقیق حاضر باهدف فراتحلیل مطالعات صورت گرفته از سال ۱۳۹۱ الی ۱۴۰۰ در رابطه با نقش دین داری در نشاط اجتماعی انجام گرفته است. براین اساس، یافته‌های فراتحلیل نشان می‌دهد که:

- بین میزان دین داری و نشاط اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

شکل شماره ۲- رابطه تجربی بین دین داری و نشاط اجتماعی

مطابق نمودار فوق می‌توان گفت که در تمامی مطالعات میزان دین داری نقشی مؤثر، سازنده و معنی دار (مستقیم) بر نشاط اجتماعی داشته و میزان اثر آن برابر با ۰,۴۵ بوده است، با افزایش میزان دین داری در جامعه، خلق سرمایه مذهبی، ایجاد آرامش، امیدواری و کاهش احساس آنومی (روانی و اجتماعی)، میزان نشاط اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. همچنین بین مؤلفه و ابعاد دین داری با نشاط اجتماعی رابطه معنی داری وجود داشته است.

شکل شماره ۳- رابطه ابعاد دین‌داری با میزان نشاط اجتماعی

نتایج مطالعاتی (روزمارین و همکاران، ۲۰۲۰)، (استارک و همکاران، ۱۹۸۳)، (باسی و دولاهیت، ۲۰۲۰) و (میچل، ۲۰۲۲) نشان می‌دهند که مذهب و دین‌داری، پشتوانه مناسبی برای شادکامی است، به طوری که حضور در اجتماع مؤمنانه، انجام مناسک اجتماعی تحت حمایت نهادهای دینی، ضمن کاهش فردگرایی و انزوای اجتماعی، شادی جمعی - فردی را ارتقا می‌دهد. مهم‌ترین اثر دین‌داری را می‌توان در سرمایه اجتماعی مذهب‌محور مشاهده نمود. مشارکت اجتماعی (خروج از انزوا و تنهایی و پیوستن به جمعی از گروه هم‌نوا) در آیین‌های مذهبی، انسجام و پیوند فرد با آرمان‌های جمعی، به بهبود کیفیت زندگی و کاهش آسیب‌های روانی - اجتماعی منجر می‌شود. آثار دین‌داری در بعد معنوی زندگی از جمله زیست شادمانه، افکار مناسب، امیدواری به آینده، عدم استرس و نگرانی‌ها و رفتارهای بهنجار، قابل توجه است.

همچنین نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های محققانی از جمله آژیر (۱۴۰۰)، ایرانی بابایلو (۱۴۰۰)، طالب‌زاده شوشتری و مزگی‌نژاد (۱۴۰۰)، فتحی (۱۳۹۹)، کهنسال قدیم و نند (۱۳۹۹)، دانا (۱۳۹۹)، ناصری (۱۳۹۹)، سیاه‌پوش و همکاران (۱۳۹۷)، محمدی و سیف‌زاده (۱۳۹۸)، سمیعی اصفهانی و پوردانش (۱۳۹۷)، قربانی (۱۳۹۷)، دانش (۱۳۹۶)، مولایی و هاشمی‌فر (۱۳۹۶)، ورامینی و همکاران (۱۳۹۶)، بخارایی و همکاران (۱۳۹۵)، حاجی‌زاده میمنندی و ترکان (۱۳۹۴)، ذهبی (۱۳۹۴)، رضادوست و همکاران (۱۳۹۳)، عنبری و حقی (۱۳۹۳)، هزارجریبی و مرادی (۱۳۹۳)، رضادوست و همکاران (۱۳۹۳)، نیاتی مقدم (۱۳۹۲)، اصغرکیا و امیری (۱۳۹۲)، الماسی جزئی (۱۳۹۲) و محتشم (۱۳۹۱)

همسو بوده و آن‌ها را تأیید می‌کند. طبق دیدگاه نظری حاصل از مطالعات اسلامی (مازوحی و همکاران، ۱۳۹۱؛ زینی ملک‌آباد و نیل‌ساز، ۱۳۹۰؛ خبازی، ۱۳۹۰؛ بهرامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ خدایی، ۱۳۹۰؛ خاکپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ پسندیده، ۱۳۹۵؛ میرمهدی و همکاران، ۱۳۹۶) و متفکران جامعه‌شناسی (دورکیم، ۱۴۰۰ و آرجیل، ۱۳۸۶) سلامت اجتماعی- روانی (نشاط و شادکامی) تابعی از میزان و کیفیت دین‌داری است. انسجام دینی باعث تقویت آرامش، امنیت، لذت و رضایت اجتماعی شده و رفتارهای پرخطری از جمله اعتیاد، مصرف مشروبات الکلی، بزهکاری، خودکشی و کج‌روی فرهنگی- اخلاقی را کاهش می‌دهد. انسجام دینی اضطراب، غصه، غم، ناامیدی و یأس اجتماعی را به خاطر احساس هویت و معنابخشی به زندگی، کاهش داده و زمینه‌های شاد زیستی را فراهم می‌سازد.

در عصر مدرنیته با وجود تغییرات سریع اجتماعی و فرهنگی شتابان، مطابق نتایج پژوهش (فرا تحلیل بازه زمانی ۱۳۹۱-۱۴۰۰) دین‌داری همچنان یکی از پناهگاه‌های اجتماعی عاطفی و حمایتگر برای شهروندان عمل می‌کند، از آن‌ها در برابر احساس آنومی، بی‌هنجاری و آشفتگی ذهنی، فشارهای اجتماعی و فرهنگی محافظت می‌کند. به این سبب، دین‌داری و افزایش آن با بالا رفتن میزان نشاط اجتماعی همراه بوده و این عمل، به خلق فضای نشاط‌آمیز دینی و استفاده از راهبردهای نشاط دینی بستگی دارد. بر مبنای نتایج فرا تحلیل حاضر از طریق ۱. (توجه رسانه‌های ملی و اجتماعی به مؤلفه‌های شادکامی از نگاه دین اسلام و تبیین آن در سطح سازمانی و غیرسازمانی؛ ۲. تبیین شادکامی دین، انسان شاد و خوش‌بین و نقش آن در سلامتی جامعه، شکوفایی و کاهش آسیب‌های مدنی؛ ۳. تشکیل یک برنامه‌های تلویزیونی در ارتباط دین و شادکامی و کاهش آسیب‌های اجتماعی به صورت ملی و جهانی با دعوت از ادیان و مکاتب دینی مختلف؛ ۴. ترغیب، تشویق و حمایت الگوهای محلی و بومی برنامه‌های شادی با مقوله‌های دینی (مناسبت‌های مذهبی، اعیاد دینی و ملی) و ۵. تأکید بر رفتارهای شادی و اهمیت انسان شاد و مسرور در زندگی، روابط خانوادگی و همسایگی) می‌توان میزان نشاط و شادکامی را افزایش و از طرفی دیگر آسیب‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی را نیز کاهش داد.

منابع

- اسماعیلی، هادی؛ آشنا، حسام‌الدین (۱۳۹۲). دین‌داری فرهنگی، راهبرد فرهنگ، دوره ششم، شماره ۲۳: ۷۶-۵۳.
- اصغر کیا، علی؛ امیری، رقیه (۱۳۹۲). بررسی میزان نشاط اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین شهروندان ۱۵-۶۴ سال شهر اهواز، مجله برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره چهارم، شماره ۱۵: ۱۷۸-۱۳۸.
- الماسی جزیبی، زهرا (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی در بین نوجوانان مقطع متوسطه شاهین‌شهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه یزد.
- بحری‌نژاد، عباس؛ نیازی، محسن (۱۳۹۳). دین‌داری و گرایش به کج روی فرهنگی، فصلنامه امنیت پژوهی، سال سیزدهم، شماره ۴۷: ۸۹-۷۱.
- بخارایی، احمد؛ طالبی، محمدعلی؛ محتشم، صدر الله (۱۳۹۵). مطالعه میزان نشاط اجتماعی در شهر بوشهر و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن (مؤلفه‌های مورد بررسی اعتماد اجتماعی و دین‌داری)، مجله مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال سیزدهم، شماره ۱: ۳۶-۱۷.
- بهرامیان، سمیه؛ نادری، محمدعلی؛ کریمی، فریبا (۱۳۹۸). واکاوی مؤلفه‌های شادی در اسلام و اعتباریابی آن باهدف ایجاد و گسترش مدارس شاد، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، سال چهارم، شماره ۳: ۶۷-۵۲.
- بیکرمن، ئی (۱۳۸۴). علم در ایران و شرق باستان، ترجمه همایون صنعتی زاده، تهران: نشر قطره.
- حاجی‌زاده میمنندی، مسعود؛ ترکان، رحمت‌الله (۱۳۹۴). بررسی میزان و عوامل فرهنگی و اجتماعی مرتبط با نشاط اجتماعی، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال پنجم، شماره ۱۶: ۸۶-۵۹.
- خاکپور، رحیم؛ قادری آذری، زینب (۱۳۹۷). عوامل نشاط و شادابی در اسلام و سلامت روان از دیدگاه قرآن و احادیث، کنفرانس ملی علوم اسلامی و پژوهش‌های دینی، کرج، <https://civilica.com/doc/۸۰۲۷۲۳>
- خبازی، مجید (۱۳۹۰). شادی و رسانه (مبانی، آسیب‌ها و راهکارها)، تهران: مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما.
- خدایاری فرد، محمد (۱۳۸۵). آماده‌سازی و هنجاریابی مقیاس سنجش دین‌داری

- دانشجویان، طرح پژوهشی، تهران: دانشکده روانشناسی دانشگاه تهران.
- خدایی، زبیده (۱۳۹۰). خدایا چگونه شاد باشیم؟ قم: نشر قلم زنان.
- دانش، علی (۱۳۹۵). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر نشاط اجتماعی معلمان شهر یاسوج، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه یاسوج.
- دورکیم، امیل (۱۴۰۰). صور بنیانی حیات دینی، ترجمه باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.
- ذهبی، عاطفه (۱۳۹۴). بررسی تأثیر رابطه میان دین داری و سرمایه اجتماعی بر میزان نشاط اجتماعی در میان گردشگران مذهبی ایرانی (مورد مطالعه شهر مشهد)، دو فصلنامه علمی- پژوهشی اسلام و علوم اجتماعی، سال هفتم، شماره ۱۴: ۹۱-۷۷.
- ربانی، رسول؛ ربانی، علی؛ عابدی، محمدرضا؛ گنجی، محمد (۱۳۸۶). فرهنگ و شادی رویکردهای نظری و تجربی در زندگی روزمره سرپرستان خانواده در شهر اصفهان. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال سوم، شماره ۸: ۸۷-۴۱.
- رحیمی، محمد (۱۳۹۱). دین داری از منظر جامعه‌شناسی، در سایت socialsciences.ir.
- رضادوست، کریم؛ فاضلی، عبدالله؛ مقتدایی، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان نشاط در استان خوزستان، فصلنامه توسعه اجتماعی، دوره هشتم، شماره ۴: ۴۶-۲۹.
- زینی ملک‌آباد، هادی؛ نیل ساز، نصرت (۱۳۹۰). جایگاه شادی و نشاط در قرآن و روایات، فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال اول، شماره ۱: ۶۸-۵۰.
- سمیعی اصفهانی، علیرضا؛ پوردانش، سامر و دانش، حسین (۱۳۹۷). عوامل اجتماعی مؤثر بر نشاط اجتماعی معلمان، مجله جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، شماره ۶: ۲۰۰-۱۸۶.
- سیاه‌پوش، اسحاق؛ رضاپور، داریوش؛ حسن پور افرینه، خدیجه (۱۳۹۷). بررسی میزان نشاط اجتماعی نوجوانان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) شهر پلدختر و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، توسعه اجتماعی، دوره سیزدهم، شماره ۲: ۱۷۲-۱۴۱.
- شجاعی زند، علیرضا (۱۳۸۴). مدلی برای سنجش دین داری در ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۱: ۶۶-۳۴.
- طالب‌زاده شوشتری، لیلا؛ مزکی نژاد، سمیه (۱۴۰۰). بررسی نشاط اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهر بیرجند)، مجله مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان، دوره شانزدهم، شماره ۱: ۶۰-۳۳.
- عشایری، طاها و جهان‌پرور، طاهره (۱۴۰۲). عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی: فراتحلیل

مطالعه نقش میزان دین‌داری ایرانیان در نشاط اجتماعی

- پژوهش‌ها، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال دوازدهم، شماره ۱: ۳۱-۶۶.
- عمید، حسن (۱۳۶۹). فرهنگ عمید. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- عنبری، موسی (۱۳۹۱). بررسی زمینه‌ها و راهکارهای نشاط اجتماعی در ایران. تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- عنبری، موسی؛ حقی، سمیه (۱۳۹۳). بررسی عوامل فردی و اجتماعی مؤثر بر نشاط اجتماعی زنان منطقه شهری و روستایی شهرستان دلیجان، مجله جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و پنجم، شماره ۱: ۱-۲۶.
- فتحی، لیلیا (۱۳۹۹). بررسی عوامل اجتماعی، فرهنگی مؤثر بر میزان نشاط اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه پیام نور (مطالعه موردی مرکز پرند)، ششمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/1127952>.
- قربانی، علیرضا (۱۳۹۷). بررسی رابطه میان دین‌داری و سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه گلستان، مجله اسلام و علوم اجتماعی، سال دهم، شماره ۲۰: ۱۴۰-۱۲۱.
- کلاتری، صمد؛ عباس زاده، محمد؛ مظفری فاروق، امین؛ راکعی بناب، ندا (۱۳۸۹). بررسی جامعه‌شناختی گرایش به فرزندآوری و برخی عوامل مرتبط با آن (مورد مطالعه: جوانان متأهل شهر تبریز)، جامعه‌شناسی کاربردی (مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان)، دوره بیست و یکم، شماره ۱: ۸۳-۱۰۴.
- کهنسال قدیم‌وند، پریسا (۱۳۹۹). بررسی میزان نشاط اجتماعی و عوامل اجتماعی مرتبط با شهروندان شهر تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی دانشگاه تبریز.
- کیا، علی‌اصغر؛ امیری، رقیه (۱۳۹۲). بررسی میزان نشاط اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین شهروندان ۱۶ تا ۶۴ سال شهر اهواز، مجله برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۱۵: ۱۷۷-۱۳۸.
- گیدنز، آنتونی؛ برد، کارن (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی. ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
- مازوچی، طاهره، سادات جدی‌آرانی، طیبه؛ عسگری، زینب (۱۳۹۱). شادی از منظر مکتب اسلام و روانشناسی، فصلنامه سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، شماره ۱: ۱۳۹-۱۲۰.

- محتشم، صدر الله (۱۳۹۱). بررسی میزان نشاط اجتماعی در شهر بوشهر و عوامل مؤثر بر آن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
- محمدی، اصغر؛ سیف زاده، علی (۱۳۹۸). عوامل فرهنگی شادمانی اجتماعی جوانان شهر اصفهان، مجله مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، دوره هجدهم، شماره ۴۳: ۹۰-۷۱.
- مولایی، جابر؛ هاشمی فر، حبیب اله (۱۳۹۶). بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر نشاط اجتماعی مطالعه موردی: دانشجویان دختر دانشگاه پیام نور شهر آبدانان، اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی، شیراز. <https://civilica.com/doc/692825>
- میرمهدی، سیدرضا؛ صفاری نیا، مجید؛ شریفی، احسان (۱۳۹۶). معنویت درمانی، تهران: نشر آوای نور.
- نباتی مقدم، صادق (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی جوانان شهر اردبیل، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خلخال.
- نصوحی، محمود (۱۳۸۲). رابطه بین شادمانی و عوامل آموزشگاهی دانش آموزان دبیرستانی، پایان نامه کارشناس ارشد. دانشگاه آزاد واحد خوراسگان.
- هاشمیان فر، سیدعلی؛ دهقانی، حمید؛ اکبرزاده، فاطمه (۱۳۹۲). تأثیر دین‌داری و رسانه‌های جمعی بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال دوم، شماره ۱: ۷۲-۵۳.
- هزارجریبی، جعفر؛ مرادی، سجاد (۱۳۹۳). نشاط اجتماعی و عوامل مرتبط با آن (دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی)، مجله مطالعات ملی، دوره پانزدهم، شماره ۴: ۲۶-۳.
- ورامینی، ابراهیم؛ ورامینی، معصومه؛ ورامینی، علیرضا (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر نشاط اجتماعی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های کاربردی در علوم تربیتی و مطالعات رفتاری و آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/739092>
- پسندیده، عباس (۱۳۹۵). الگوی اسلامی شادکامی، قم: نشر دارالحدیث.
- Argyle, M. & Lu, L. (۲۰۰۱). The psychology of happiness. London: Rutledge.
- Bergin, A. E. (۱۹۸۳). Religiosity and mental health: A critical reevaluation and meta-analysis. Professional Psychology: Research and

Practice ۱۴: ۱۷۰-۸۴

- Busby, D. M., David C. D. (۲۰۲۰). The strengths and challenges of contemporary marriages of members of The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints. *BYU Studies* ۵۹: ۱۲۹-۵۶

- Dawkins, R. (۲۰۱۱). *The God Delusion*. New York: HarperCollins

- Diener, E., Seligman, M. (۲۰۰۲). Very Happy People. *American Psychological Society* .(۱)۱۳

- Diener, E. (۱۹۸۴). "Subjective well – being. *Psychology*", *Bulletin*, ۹۰: ۵۴۲-۵۷۵.

- Ellis, A. (۱۹۸۰). Psychotherapy and atheistic values: A response to A. E. Bergin's "Psychotherapy and religious values". *Journal of Consulting and Clinical Psychology* ۴۸: ۶۳۵-۳۹.

- Freud, S. (۱۹۲۸). *The Future of an Illusion*. Translated by W. D. Robson-Scott. London: Hogarth Press

- James, W. (۱۹۰۲). *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. London: Longmans, Green, and Co

- Judd, D. K. (۱۹۹۸). Religiosity, Mental Health, and Latter-Day Saints: A Preliminary Review of Literature. In *Latter-Day Saint Social Life: Social Research on the LDS Church*. Edited by James T. Duke. Provo: Religious Studies Center, pp. ۴۷۳-۹۸.

- McBride, M. (۲۰۲۲). "Patterns of Religious Group Vitality," *World Scientific Book Chapters*, in: *AN ECONOMIC APPROACH TO RELIGION*, chapter ۸, pages ۱۵۹-۱۸۶, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.

- Overton, J. L. (۲۰۰۵). *Latter-Day Saints and Mental Health: A Review of the Literature*, ۱۹۹۵-۲۰۰۵. Ph.D. thesis, Azusa Pacific University, Azusa, CA, USA.

- Rosmarin, D. H., Harold G. Koenig, eds. (۲۰۲۰). *Handbook of Spirituality, Religion, and Mental Health*, ۲nd ed. San Diego: Academic Press.

- Stark, R., Doyle, D.P., Rushing, J. R. (۱۹۸۳). Beyond Durkheim: Religion and suicide. *Journal for the Scientific Study of Religion* ۲۲: ۱۲۰-۳۱.

- Steffen, P. R. (۲۰۱۱). Spirituality and severity of menopausal symptoms in a sample of religious women. *Journal of Religion and Health* ۵۰: ۷۲۱-۲۹